

Tato práce má především tři cíle: (1) charakterizovat vývoj názorů na spisovný jazyk od Dobrovského po současnost, (2) analyzovat různé teorie, modely a aspekty spisovného jazyka jako specifické variety národního jazyka českýma očima a (3) pokusit se vytvořit, analyzovat a aplikovat jistý termín, který by postihl ovlivnitelnost a ovlivňování pojetí spisovného jazyka mimojazykovými činiteli.

Dnešní jazyková (částečně diglotická) situace se často dává za vinu Dobrovskému, který vlastně poprvé v celé komplexnosti kodifikoval veleslavínskou češtinu. Na straně druhé sám svou gramatiku koncipoval jako deskripci humanistické češtiny. Teprve generace následující z ní udělala normu, kterou má nová čeština přijmout. To, co Dobrovský popsal, to Jungmann se svou generací přivedl k životu. Vzhledem k neúplnému funkčnímu spektru humanistické češtiny byla situace ještě komplikovanější. Základním kamenem nové češtiny byl antagonismus česko – německý. Purismus obranný byl v bouřlivé době jazykových a správních sporů Předlitavska nahrazen purismem útočným. S jeho dědictvím se ve světle změny lingvistického paradigmatu pokusil vyrovnat PLK. Intervenční zásahy do spisovného jazyka nebyly odmítnuty, odmítnuta byla jejich puristická povaha. S tímto specifickým funkcionalismem se setkáváme prakticky dodnes. Nastolené koleje teorie spisovného jazyka dále ovlivnil marxismus, resp. jeho ideologická negace marxismem. Uvolněná 60. léta se odrážejí také v lingvistice – v prvním sporu o obecnou češtinu (druhý proběhl na počátku 90. let), ve sporu o vztah spisovné a obecné češtiny, popř. také tzv. češtiny hovorové. Toto je vlastně jádro dnešních lingvistických sporů o pojetí spisovnosti.

Pro češtinu bývá tradičně používán stratifikační model jazyka, který vychází z hierarchie dialekt – interdialekt – (hovorový jazyk) – spisovný jazyk. Obecná čeština se vymyká z klasické klasifikace interdialektů. Spoluvytváří tzv. hovorovou češtinu mezi spisovností a nespisovností, která zajišťuje dynamiku vývoje spisovného jazyka, tzn. přes kterou jsou původně nespisovné prvky přejímány. Vztah triády úzus – norma – kodifikace je v češtině za stávající situace neřešitelný. Naproti tomu model standardu (pomineme-li nejasný vztah non-standardu a substandardu) by pomohl české situaci překonáním dichotomií ne-/spisovnosti, ne-/psanosti a ne-/oficiálnosti zavedením jednotného kritéria ne-/modelovosti, které by se odrazilo v jednosměrném vztahu triády úzus – norma – kodifikace.

Spisovný jazyk jako umělý konstrukt je (a ze své povahy částečně musí být) ovlivňován mimojazykovými činiteli. Zatímco v jazykovém systému jako takovém je vliv mimojazykových činitelů spíše nepřímý, ve spisovném jazyku nabývá na významu. Vlivy můžeme rozdělit jednak do oblasti politickoideologické, jednak sociokulturní. Ty se podílejí na kodifikačních kritériích, na funkcích, které jsou spisovnému jazyku přiřknuty, a v neposlední řadě v postojově hodnotícím vnímání spisovnosti.

V češtině můžeme sice rozpoznat jisté diglotické prvky, ale daleko důležitější je postoj mluvčích k obecné češtině, který mluvčí dělí podle jejich původu (z Čech versus z Moravy a Slezska). Obecnou češtinu používá zhruba 60 % obyvatel ČR, přestala být omezena sociálně, ale stále je ještě částečně omezena (nad)regionálně. Z tohoto důvodu bývají snahy reformovat spisovnost často chápány jako úpadkové, jako nahrávající šíření obecné češtiny. Běžný mluvčí nevnímá neudržitelnost dnešního pojetí spisovného jazyka (*Soll-Norm* versus *Ist-Norm*). Jakákoliv reforma, nebude-li podporována a správně pochopena mluvčími, nemá smysl. Spisovnost zůstává důležitou kulturní hodnotou, a přestože by zavedení modelu standardu na její hodnotě neubralo, je mluvčími i mnohými lingvisty vnímáno přesně opačně.